

גליון כ"ז | פרשת שופטים | תשפ"ז

פנינים ואמרים נפלאים מאוצרות וכתבי תורתו
של מורינו הגה"ח רבי שמעון הירשלער זצ"ל

משמעון

דבר בעתו

פנינים וביאורים
בעניני דיומא

כוחו של שוחד בותר – השפעת הממון בלא ידיעת המקבל

ולא תקח שוחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (טז, יט).

מסופר מפי כמה ספרים וסופרים, מעשה שקרה עם הרה"ק מאפטא - בעל אוהב ישראל, שכשישב על כסא הרבנות ב'קולבסוב' קודם שעבר לכהן כרב ב'אפטא', באו פעם לפניו שני סוחרים גדולים לדין תורה שהיה כרוך בו ממון רב. שמע הרה"ק את הטענות של שני היריבים בדין, וחש מיד שאחד מהם מנסה לעשוק את חברו שלא כדין. כשהרגיש אותו אדם שהרב נוטה לפסוק את הדין לחובתו, עלה במחשבתו לשחד את הרב בסכום הגון. ומתוך שחשש לעשות את מעשהו בגלוי, הניח בכיס מעילו של הרב שהיה תלוי על הקיר את דמי השוחד שלו.

ולא עברו רגעים אחדים והרב חש שהוא נוטה לצידו של נותן השוחד בניגוד לתחושתו בתחילת הדין. התפלל איפוא על השינוי שחל אצלו, ולאחר שיקול דעת החליט להפסיק את הדין לשעה קלה. הרב לבש את מעילו ויצא מבית הדין כדי להרהר ביחידות במהלך המשפט המתנהל לפניו. לפתע חש בצרור השטרות שהיה תחוב בכיס מעילו והבין את הענין, ואמר בלבו "מה גדול כוחו של השוחד, הנה אני לא ידעתי כלל על מתן השוחד, ובכל זאת השפיעה עלי העובדה שדמי השוחד כבר נמצאו ברשותי..."

והוסיף הרה"ק מאפטא ואמר, ימים רבים הייתי תוהה על לשון הכתוב בפרשת שופטים שהשוחד "יסלף דברי צדיקים", ויש להבין כיצד קורא הכתוב למי שמקבל שוחד בכינוי "צדיק". ועתה נתבררה לי היטב לשון הכתוב כאן, שהרי לפעמים מקבל השוחד הוא בבחינת צדיק, כיון שלא ידע על מתן השוחד, ובכל זאת גם במקרה זה פועל השוחד לעיוות הדין ולסילוף האמת. ע"כ תוכן הסיפור. והנה מאוד תמהתי על הסיפור הזה, הלא בתורה כתיב 'ולא תקח שוחד' ובפשוטו האיסור הוא 'לקחת השוחד', ואם אינו מוכן לקבל, הגם שבעל הדין נותן לו שוחד והוא אין בדעתו לקנותו, לכאורה אין שום סרך איסור בזה, ובפרט אם אינו יודע כלל שהבעל דין נתן לו שוחד. והגע לעצמך, אם יזרוק פלוני חתיכת חמץ לתוך חצר חברו בפסח וכי עובר בעל החצר על 'כל ימצא', שהרי אין בדעתו לקנותו וחצרו של אדם אינו קונה בעל כורחו. ובפרט אם דעתו להדיא שלא לקנות.

והיות שהוא עובדא מוסכמת ומפורסמת, מצוה ליישבה על נכון:

והנראה, שה'אוהב ישראל' הרהר בדעתו שהוא אשם בדבר הזה, כי בוודאי ראה הבעל דין שבדיעבד אפשר לרצות אותו בשוחד, דאם לא כן לא היה מעיז לעשות כדבר הזה, ועל כן הסיק בדעתו שיש 'פגם' כלשהו אצלו של לקיחת שוחד. כן נראה לדעתי על נכון, ואמרתו כן לפני נבונים והסכימו שאפשר לומר כן.

ואולי יש להוסיף מקור לזה ממה שכתוב בגמ' (כתובות קה, ב) דאפילו שוחד דברים נמי אסור כמעשה דשמואל שעבר במברא וכו'. ע"ש. ומבואר דאפילו בשוחד דברים כמעשה דשמואל, דהשוחד דברים לא היה מחמת הדין כלל, אעפ"כ אסור לדיין לדון בדין תורה שקיבל באיזה דרך שוחד מאחד מבעלי הדינים. ודו"ק.

שה לבית

פנינים וחידושים
על סדר הפרשה

הדור נמשך אחר מנהיגיו

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ונשפט את העם משפט צדק וגו'. צדק צדק תרדף (טז, יח-כ). לכאורה קשה, איך שייך לרדוף אחר הצדק. וזה הוקשה גם לרש"י, לכן פירש, צדק צדק תרדף, הלך אחר ב"ד יפה.

ולפענ"ד נראה לומר, שאם ממנים שופטי צדק, זה גופא גורם להמון העם שירדפו אחר הצדק, כי הדור נמשך אחר מנהיגיו, דור דור ודורשיו, כדאיתא בזוה"ק (בא לו, ב) דלית עלמא מתקיימא אלא על רישיון דעמא, אי רישי עמא זכאין טב לעלמא טב לעמא, ואי לא זכאין וכו'.

טעם נפלא ש'יד העדים תהיה בו

בראשונה

יד העדים תהיה בו בראשונה (יז, יז).

שמעתי שכוונת הענין הוא, דמכיוון שהעדים האלו ראו את מעשה החטא, נפגם אצלם חומר הדבר, כמו שאמרו חז"ל (מובא ברש"י להלן כה, יח) משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנוכה, הקרה אותה בפני אחרים. ולכן חייבתם התורה שהם ישתתפו בפועל בסקילתו, להסיר מלבם את הפגם הזה, ע"י שיראו בענשו גם כן.

ואפשר שזהו ג"כ ביאור מה שאמרו חז"ל (ברכות טג, א) הוראה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, כי ע"י ראייתו החטא הוקל הדבר אצלו, ולכן הוא צריך להתחזק ביותר לגדור את עצמו שלא יבוא לידי חטא ח"ו.

עומק משל 'ימין ושמואל' באמנות חכמים

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמואל (יז, יא). פירש"י, אפילו אומר לך על ימין שהוא שמואל ועל שמואל שהוא ימין.

ויש לעיין למה תפסו חז"ל משל זה דייקא, וכי אין סוגי הפכים אחרים כגון אור וחושך, והיה להם לומר אפילו אומר לך על אור שהוא חושך ועל חושך שהוא אור.

ושמעתי לתרץ על פי רעיון נפלא, שבין האור

ובין החושך לא שייך לטעות, כי הכל רואים את גודל ההפרש שיש ביניהם. אבל בין ימין ושמואל הטעות מצויה, שהרי כשאדם עומד בפניו למזרח, הימין ושמואל שלו הם בהיפוך מכאשר הוא עומד בפניו לצד מערב.

וזה מה שהתורה באה לרמוז כאן לאדם, אם השופט שבימין יאמר לך על ימין שהוא שמואל ואתה תחשוב שאינו כן, דע לך כי האמת כדברי החכם, ומה שאתה אינך מבין כמותו, החסרון הוא כך שאין אתה עומד ישר אלא הפוך, ואם תהפוך דרכך ותעמוד ישר אז תראה האמת כמו שהוא רואה.

ויש בזה יסוד גדול, שאם עומדים מאחוריו של הצדיק (והרמז שמקבלים מרות ושומעים בקולו), אז רואים את הכל ישר ומבינים היטב שהימין של הצדיק הוא ימין. אבל אם עומדים כנגדו (דהיינו בהתנגדות), נראה הכל בהיפך. ודפח"ח.

ההכרעה ב'ימין מקרבת ושמואל דוחה' –

רק על פי דעת תורה

שם. יש לרמוז בענין ימין ושמואל האמור כאן, על פי מה שאמרו חז"ל (סוטה מז, א) לעולם תהא שמואל דוחה וימין מקרבת. שכן לפעמים יש לך אדם שנראה שמצוה לרחם עליו ולחזקו, אבל אם דעת גדולי ישראל היא להיפך, אזי אדרבה, אסור לרחם עליו וצריכים להרחיקו וזא היא מצוה לדחות אותו. וכן להיפך, לפעמים נדמה לאדם שאת פלוני צריך לדחות ולרחק, אבל אם דעת גדולי ישראל היא שצריך לקרב אותו, אז מצוה רבה היא לרחם עליו ולעזרו בכל מה שאפשר.

וזהו הענין שאמרו חז"ל כאן, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמואל, אפילו אומר לך על ימין שהוא שמואל. דהיינו על מי שאתה סבור שהוא ימין ומצוה לקרבו, אומר לך הצדיק שהוא שמואל וצריך להרחיקו בשתי ידיים. וכן להיפך, אם אומר לך על שמואל שהוא ימין, דהיינו מי שאתה סבור שהוא שמואל וצריך להרחיקו, אומר לך הצדיק שהוא ימין וצריך לקרבו. בכל אלו אין לך אלא לשמוע אל דברי הצדיק השופט שבימין, ועשית על פי הדבר אשר יגיד לך. ודו"ק.

מפי השמועה

פנינים נפלאים שנשמעו
מפי סופרים וספרים

לחזות בנעים ה' – זי האבן זך אלע באלעקט מיט 'נועים'!

השיב לו הראשון: און וואס פארשטייט איר אין נועם'ען? [ומה אתם מרגישים ב'נועים'?]

והשיב לו השני: אמנם כשאני לעצמי אין לי שום השגה מה הוא נועם ה', אבל שמעתי מהרב הק' דפה, בעל ה'קדושת לוי' זצוק"ל, שפעם אחת כאשר אמר בחודש אלול "לחזות בנעים", אזי העלה את כל העומדים סביבותיו למדרגה נפלאה ועילאית מאד, אז זיי האבן זך אלע באלעקט מיט 'נועים'! [שגם הם היו מתענגים ב'נועים' כמו שמלקקים מאכל האכיל].

לחזות בנעים ה' וגו' (תהלים כז, ד).

סיפר לי הגה"ח רבי בני ציון רחמן ז"ל מירושלים, מגדולי מעתיקי השמועה של צדיקים הקודמים, ששמע מזקן אחד בשם ר' נחמן מלמד ששמע מיהודי זקן מבארדיטשוב שסיפר מה שבדיו הוה עובדא:

בצעירותי, פעם אחת בימי חודש אלול, התלהבתי מאד באמירת הפסוק "לחזות בנעים ה'", ניגש אלי יהודי זקן, ואמר לי: וואס נעמט איר אזוי? [כלומר, מה אתם מתלהבים כל כך בתיבת 'נועים' ה', האם אתה מרגיש את הנעימות?]

"שפתי ישנים דובבות" – קריאה של חיבה

אנו פונים בבקשה אישית לכל מי שזכה להכיר את המחבר ז"ל ויש באמתחתו זכרונות ועובדות ממסכת חייו, וכן למי ששמע מפיו סיפורים ופנינים מכלי ראשון או שברשותו הקלטות מדבריו – אנא העבירו אלינו את החומרים היקרים הללו, למען נוכל להעלותם על הכתב ולזכות בהם את הרבים. נא לשלוח לכתובת המייל: s3004070650@gmail.com, המערכת

שְׁמַע בְּנִי

פרקי אבות – פרק א'

הוצאת לעז דיני נפשות – משמעות הלשון "דן ותדון"

והו דן את כל האדם לכף זכות (פ"א מ"ו).

כעין זה אמרו במשנה לקמן (פ"ב משנה ד') "אל תדון את חבריך עד שתגיע למקומו". ומדנקטו חז"ל הלשון "דן" ו"תדון", יש להתבונן, שכאשר אנו באים לדבר או להרהר על אחד מבני ישראל, לא יהיה הדבר קל בעינינו, אלא צריך לערוך חשבון מדוקדק ואמיתי כמו בדין תורה. שאי אפשר לדון ולפסוק עד שדורשים וחוקרים ובודקים את העדים בכל מיני דרישות וחקירות, ואסור לשמוע צד אחד וזולת חבריו, ואסור שתהיה לדין נגיעה אישית בדבר המשפט. כמו כן צריכים להתבונן היטב בכל פעם, קודם שמוציאים דיבה על אחד מבני ישראל.

ובפרט כשמוציאים לעז על אדם בדבר שיכול לגרום נזק לנפשו ולדורותיו או פגם משפחה, הוה כעין "דיני נפשות", שאז צריכים לחקור עוד יותר. וכל דיין המרבה לחקור הרי זה משובח, כדאיתא במשנה (סנהדרין מ, א).

סודו של הגביר – לבקש צד זכות גם כשנראה ההיפך לעיניים

והו דן את כל האדם לכף זכות (שם).

בפרשת שמות תשמ"ג, בשיעור הדף היומי שלנו, שזכינו בחסדי ה' ללמוד ברבים לפני כחמשים איש בלע"ה. ראיתי שאחד ממשתתפי השיעור, שהוא גביר נכבד בעמיו ודרכו לישוב בשורה הראשונה, ואפילו כשאירע לו שנכנס מאוחר, היה דוחק את עצמו למקום קרוב.

גשמי ברכה

משמעות טובות
מגדיל ומאורי ישראל

הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדזוינסק זצ"ל – בעל 'אור שמח'

ד' אלול תרפ"ז

כך גם אתה, היה עליך לדעת בין שני ימנית לשני שמאלית של אותו קרא ד'ושם דר", ולא היית צריך לשאלו בשעה שהגגיד שיעור אומר שיעור, ותלמיד חכם צריך שישום אורחותיו כאותו תלמיד של ר' ינאי.

יום תמים של פלפול דיני ברכות הנהנין

שמעתי מהרב ר' אליעזר בענדיקט שליט"א, מה ששמע מהגאון רבי סנדר פריינד זצ"ל, שהוא שמע מהג"ר יעקב בערנשטיין ששמע מאביו שהיה שם בשעת מעשה, שפעם היה דין תורה גדול, והבוררים היו הג"ר מאיר שמחה, והגאון בעל צפנת פענח, והג"ר יוסף ענגיל. ובעל האכסניא הביא לפניהם פירות לאכילה, והתחילו הגאונים לדון דיני ברכות מבוקר ועד לילה, ולא התחילו הדין תורה וגם לא אכלו מהפירות מריבוי הפלפול בענין הברכות.

זכות ראיית פני הגאון רבי עקיבא אייר

בס' "רבינו מאיר שמחה" (ת"א תשכ"ז, עמ' קסט) מסופר שפעם ביקר הגרמ"ש אצל בני משפחתו ב'טרסטינה'. נכנס אליו הגאון בעל שי למורא - רבי יצחק ליב גראסבערג זצ"ל שהגיע כבר לזקנה מופלגת, ולמרות חולשתו הגדולה הטריח את עצמו וטפס על המדרגות כדי לקבל פניו ולשוחח אתו בד"ת. כשנפרד מאתו הגיב האור שמח להנוכחים: הנה הגאון הזה, למרות זקנותו ושיבתו למעלה מתשעים שנה, הטריח את עצמו ועלה מדרגות לשוחח בד"ת - דחף פנימי זה בא לו מפני שזכה לראות את פני הגאון רבי עקיבא אייר...

כשהבחישו מסורת אבות – נאבדה אבן ישיפה

שוחחתי פעם עם הג"ר מתתיהו סולומון (שליט"א) משגיח דיישבת גייטסהעד, בענין 'מסורת אבות', וציין לי את הדברים הנפלאים של המשך חכמה פר' ואתחנן עה"פ כבד את אבינו וגו', כְּאִשֶּׁר צִוְּנוּ. שכלן בבית שני כאשר צץ הזדון והצדיקים החלו להכחיש 'מסורת אבות', אבד האבן ישיפה אשר עליו היה כתוב שמו של בנימין, ולמה דוקא אבן של בנימין, דבנימין היה מכבד אביו יותר מכל השבטים דלא היה בעת המכירה ולא היה לו שום שייכות לזה. וכיון שפגעו בענין מסורת אב ואם נאבד אבן ישיפה - בנימין, ע"ש כל דבריו. והוא ענין נפלא.

הבחור המיועד להיות חתן (כבן שש עשרה) הרהר והשיב: הדין שאשה גולה לערי מקלט, שמקומו היה צריך להיות במכות וסנהדרין או ב"ק ולא נמצא שם, ורק בגיטין (דף יב.) כתבה בגמ' שם בדרך אגב: "האשה שגלתה בעלה חייב במזונותיה".

"די נבואה פון דעם אור שמח"

ידוע ומפורסם מה שהג"ר מאיר שמחה כותב ב"משך חכמה" (פרשת בחוקות) אודות הגרמנים שיעוד סבלו מהם וכו' נבואתו הברורה בקשר לעוללות הנאצים בימי המלחמה. ושמעתי שכשראה הג"ר ברוך בער את דבריו שם, היה מכנה אותם "די נבואה פון דעם אור שמח".

בין שמאלית לימנית – פקחותו בשיעור מול התלמיד

שמעתי, כי פעם כשאמר הג"ר מאיר שמחה פלפול בהלכה, באמצע השיעור הפריך תלמיד אחד מבחירי תלמידיו (ר' לייב חריף) את דבריו, ומיד אמר הגאון: אנני יודע מה הוא סח, הלא איננו יודע בין ימינו לשאלנו... והמשיך הגאון בפלפולו.

לאחר השיעור בא התלמיד אל הגרמ"ש, ושאל: רבי, הלא יפה הקשיתי, ומדוע בייש אותי הרבי ברבים, ואמר עלי שאינני יודע בין ימיני לשמאל?

וענה לו ר' מאיר שמחה בחביבות: וכי אמרתי ששאלתם אינה שאלה, אני רק אמרתי גמרא מפורשת במועד קטן, וכוונתי היתה לדברי הגמ' מו"ק ה. מה שאמר שם ר' יהושע בן לוי, "כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאָנוּ בִישׁוּעַ אֱלֹקִים, אל תקרי ושם אלא ושם".

ומספרת הגמ' דוגמא לזה על ר' ינאי דהוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה, משום שאז היו באים עוד אנשים לשמוע את ר' ינאי, ואי ישאל לרבו שאלה שאינו יודע להשיב עליה, נמצא שִׁיכָלִים את רבו בפניהם, ומשום כך לא שאל. וקרי עליה ר' ינאי "ושם דרך אראנו בישע אלקים", היינו שהוא שם אורחותיו בעולם הזה ולא שאל את רבו שאלה בזמן כזה שהיה יכול להיות שאולי יכלמו.

כספים כשרים בלבד – סיבת הסירוב לרבנות 'סלבודקה'

סיפר לי הישיש רבי פייבל שוסטר ז"ל מעיר קלעצק, שכשהציעו לפני הג"ר מאיר שמחה זצ"ל את רבנות העיר 'סלבודקה', והיות שהיה המנהג בליטא שרב העיר הנהיג גם את הישיבה, הסכים הגרמ"ש לקבל את הרבנות בתנאי אחד - שיקבל את משכורתו דוקא מהקהילה ולא מהישיבה.

והסביר טעמו, שבעלי בתים דעיר סלאבאדקה רובם ככולם שומרי תורה ומצות, ולכן הכסף הבא מידם כסף כשר הוא. לא כן הוא הכסף של הישיבה, שמתקבל ע"י משולחים הסובבים בשאר ארצות ובארצות הברית, ואין ברצוני להנות מכסף כזה שיתכן שבא מבעלי עבירה. ולמעשה לא נבחר הגרמ"ש לרבנות העיר סלבודקה, ונראה מפני שלא הסכימו טובי הקהל לאותו תנאי.

"שר התורה" – הערצת מרן הגר"ח מבריסק והגר"ב בער זצ"ל

בתקופה שהיה הג"ר ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בסלבודקה, נודע לו שה"האור שמח" שוהה ב'קובנא' הסמוכה. הגאון התלבש בבגדי שבת והלך למקום שהותו בכדי להקביל את פניו, אך כשהגיע לפתח הבית פחד להכנס באומרו הלא הרבי [הגר"ח] במכתביו אליו היה מכנה אותו "שר התורה", ואיך אוכל להיכנס אליו. וסיפר עוד שהגר"ח מבריסק הורה לבניו שכאשר ידפיסו חידושיו על הרמב"ם שיקחו הסכמה מהג"ר מאיר שמחה.

ועוד שמעתי, שפעם אמר הגרמ"ב בשיעורו מהלך אחד בדברי הרמב"ם, וציין שהוא ירא וחושש לומר מהלך זה, שכן ה"אור שמח" למד אחרת.

המקור של הרמב"ם – 'אשה גולה לעיר מקלט'

סיפר הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שכשחמיו של הג"ר מאיר שמחה בחן אותו כדי לקחתו לחתן, שאל אותו כך: הנה יש תשובה ברמב"ם שכותב לחכמי לוניל, אחר שנשאל על הלכה מסוימת מהיכן מקורו להלכה זו, והשיב הרמב"ם שחיפש במקומו בסנהדרין מכות ובבא קמא ולא מצא, ואח"כ נמצא מקור במקום אחר. ושאל את הגרמ"ש "איזו הלכה חיפש הרמב"ם ולא מצא שם עד שמצא במקום האחר".

א. ראה שם עוד, דמנהגו של רעק"א בכל יום שיש לעבור את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום מתוך ספר תורה, והיה מכבד בגלילת הס"ת את רבי יצחק ליב גראסבערג בעל שי למורא. שהיה אז נער כבן חמש עשרה. וראה בקובץ מוריה (אלול תשל"ח) תשובה של הג"ר שמחה זעליג ריגער זצ"ל דמו"ץ בריסק, שכ' שם בא"ד: ועובדא דיענא דרבינו הג"ר עקיבא אייר ז"ל נתן פסק להגאון בעל שי למורא ז"ל, מחמת שהיה מכיר מומן עבר לבנות רק ע"פ עצמו... ע"ש.